

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ ФІНАНСІВ І ПІДПРИЄМНИЦТВА
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І ПІДПРИЄМНИЦТВА

До захисту допускається
Завідувач кафедри, проф.
_____ В.М.Боронос
« ____ » _____ 20__ р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

НА ТЕМУ:

«Приватизація в Україні: проблеми, шляхи їх вирішення»

Освітній рівень “Бакалавр”

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Керівник роботи:

(підпис)

І.Й.Плікус

(ініціали, прізвище)

Студент:

(підпис)

К.В.Требко

(ініціали, прізвище)

Група:

Ф – 61/1

Суми
2020

РЕФЕРАТ

Дипломна робота: 46 с., 13 рис., 4 табл., 34 джерел.

Мета роботи – аналіз і виявлення проблем приватизаційних процесів в Україні та розробка шляхів їх усунення.

Предмет дослідження – суспільні відносини, що виникають у процесі приватизації.

Об'єктом дослідження є процеси приватизації в Україні.

Методи дослідження: теоретичного узагальнення, історичний та хронологічний, індукції та дедукції, систематизації, аналізу та синтезу, графічний тощо

Структура роботи. У *першому розділі* визначено сутність поняття «приватизація», досліджено хронологію цих процесів, розглянуті нормативно-правові акти, які регулюють цю сферу в Україні. У *другому розділі* проведений аналіз існуючого стану приватизації в Україні та світі. Головним результатом розділу є визначення головних особливостей та проблем української приватизації. У *третьому розділі* надані практичні рекомендації щодо усунення виявлених проблем та вжиття заходів направлених на підвищення ефективності приватизації.

ПРИВАТИЗАЦІЯ, ПРИВАТИЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ, ВЕЛИКА ПРИВАТИЗАЦІЯ, МАЛА ПРИВАТИЗАЦІЯ, ФОНД ДЕРЖАВНОГО МАЙНА.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРИВАТИЗАЦІЇ В УКРАЇНИ	7
1.1 Поняття приватизації та передумови її виникнення.....	7
1.2 Законодавчі акти, що регулюють процеси приватизації в Україні.....	10
2 ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ПРИВАТИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ.....	15
2.1 Особливості української приватизації	15
2.2 Тенденції приватизації в Україні.....	20
2.3 Аналіз іноземного досвіду приватизації.....	25
3 НАПРЯМИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ПРИВАТИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	30
3.1 Проблеми процесів приватизації в Україні.....	30
3.2 Шляхи удосконалення приватизаційних процесів в Україні.....	34
ВИСНОВКИ.....	41
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	44

ВСТУП

Актуальність дослідження. З метою підвищення соціально-економічної ефективності виробництва та залучення інвестицій для структурних реформ в економіці України проводиться приватизація. Вона полягає у передачі державного майна у приватну власність. Вже минуло 30 років від початку приватизаційного процесу в Україні, і зараз він знаходиться на завершальній стадії. Цей процес перетворення з командної системи, що веде владу держави до ринкових відносин, створив багате поле для економічного аналізу з точки зору реалізації політики, підвищення ефективності та розвитку ринкових відносин.

Наприкінці 2019 р. президент України оголосив про велику приватизацію, згідно якої 500 державних підприємств повинні у найближчому майбутньому бути приватизованими. При цьому, як показують соціологічні дослідження багато людей не підтримують таке рішення. З однієї сторони приватизація є сучасним кроком направленим на стабілізацію економіки, повного переходу до ринкової. Водночас з іншої сторони існує велика кількість прикладів невдалої приватизації, за якої держава не отримувала нічого, а державні підприємства розходилися за корупційними схемами. З огляду на такий негативний минулий досвід з питань приватизації вбачається досить актуальним завданням дослідження проблем цього процесу та визначення шляхів їх вирішення.

Слід додати, що приватизація як процес трансформації та методи її проведення є дуже дискусійним питанням. Так, обрану тематику досліджували у своїх працях велика маса науковців, серед найбільш відомих: В. Ф. Гамалій, Н.О. Герасименко, О.В. Задорожний, І.М. Мягих, Н.М. Ногінова, Д.О. Приходько, М.В. Скиба, Л.Ю. Снісаренко, В. Срукова, Н.А. Шевчук та інші. Незважаючи на великий доробок вчених з даного питання обрана тема для дослідження залишається досить актуальною і на сьогодні у світлі оголошеної великої приватизації

Метою дипломної роботи є аналіз і виявлення проблем приватизаційних процесів в Україні та розробка шляхів їх усунення.

Відповідно до мети дослідження основними завданнями є наступні:

- дослідити поняття приватизації та передумови її виникнення;
- розглянути законодавчі акти, що регулюють процеси приватизації в Україні;
- визначити особливості української приватизації;
- проаналізувати тенденції приватизації в Україні;
- провести аналіз іноземного досвіду приватизації;
- виявити проблеми процесів приватизації в Україні;
- запропонувати шляхи удосконалення приватизаційних процесів в Україні.

Об'єктом дослідження є процеси приватизації в Україні.

Предметом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі приватизації.

Інформаційною базою дослідження слугує вітчизняна чинна нормативно-правова база, офіційні дані Державної служби статистики України, наукові праці вітчизняних та зарубіжних фахівців у сфері дослідження питання приватизації, а також матеріали мережі Інтернет.

У процесі виконання дипломної роботи були використані наступні наукові методи: теоретичного узагальнення, історичний та хронологічний, індукції та дедукції, систематизації, аналізу та синтезу, графічний тощо.

Дипломна робота складається з 3 взаємопов'язаних розділів, вступу, висновків та переліку посилань.

Структура роботи. У першому розділі визначено сутність поняття «приватизація», досліджено хронологію цих процесів, розглянуті нормативно-правові акти, які регулюють цю сферу в Україні. У другому розділі проведений аналіз існуючого стану приватизації в Україні та світі. Головним результатом розділу є визначення головних особливостей та проблем української приватизації. У третьому розділі надані практичні рекомендації щодо усунення виявлених проблем та вжиття заходів направлених на підвищення ефективності приватизації.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ ПРИВАТИЗАЦІЇ В УКРАЇНИ

1.1 Поняття приватизації та передумови її виникнення

В усіх державах світу поступовий перехід від командно-адміністративної економіки до ринкової супроводжувався роздержавленням, відповідно приватизацією державного майна. Це було головною умовою запровадження ринкової економіки та повинно було забезпечити перехід на більш вищий рівень економічного розвитку.

Приватизація є могутнім інструментом здійснення структурних змін в економіці країни. Спрямована вона насамперед на підвищення ефективності функціонування підприємств та забезпечення економічного розвитку держави. В усіх економічно розвинутих державах світу ці процеси протікали й протікають, у деяких з них, і по нинішній час. Лише окремі, як правило «держави третього світу» Латинської Америки та Африки», країни ще орієнтуються на командно-адміністративне управління зі значною часткою державної власності. Водночас як показує практика майбутнє та економічний успіх держави за ринковою економікою, де вплив держави мінімальний [28,29, 30,31].

Відтак «приватизація» є досить важливим та неоднозначним поняттям в сучасній економіці. Дослідження сутності цієї економічної категорії викликало неодноразово полеміку та дискусії серед науковців. Пов'язано це одразу з декількома причинами. По-перше, приватизація досліджувалася великою кількістю науковців з різних сфер науки, зокрема: економіки, юриспруденції, правознавства тощо. По-друге, на законодавчому рівні закріплені основні поняття цієї сфери. По-третє, приватизація є категорією з двоєким значенням: з однієї сторони направлена на збільшення розміру бюджету країна, а з іншої – позбавляє права власності держави на окремі об'єкти. Тому досліджувалася приватизація під різними кутами зору [22].

Як наслідок в сучасній термінології існують різні варіанти визначення поняття «приватизація», кожен з яких має право на використання та поширення

в економічній науці. Проведений нами аналіз наукових джерел дозволив у табл. 1.1 навести основні варіанти визначення поняття «приватизація».

Таблиця 1.1 – Основні варіанти визначення поняття «приватизація»

Автор	Визначення поняття «приватизація»	Джерело
ЗУ «Про приватизацію державного і комунального майна»	«платне відчуження майна, що перебуває у державній або комунальній власності, на користь фізичних та юридичних осіб, які відповідно до цього Закону можуть бути покупцями» [7]	[7]
Вікіпедія; В.Ф. Гамалій, О.М. Кошик та ін.	«політика чи процес продажу, або передачі державної чи суспільної власності (особливо націоналізованої промисловості) у руки приватних інвесторів» [34,11]	[34,11]
О.В. Задорожний	«повна або часткова передача прав розпорядження яким-небудь об'єктом від державного сектора приватним компаніям» [15]	[15]
Н.М. Ногінова	«як процес переходу державної власності в приватну (таку, що належить одній людині) та сімейну власність. Головним мотивом приватизаційних процесів має бути пошук економічної результативності та ефективності за рахунок раціоналізації структури власності, забезпечення конкуренції та розвитку особистої ініціативи громадян України» [17]	[17]
Р.Ю.Биков; Д.О. Приходько	«переведення державного майна з державної у приватну або колективну власність. Таким чином економічна суть приватизації полягає в заміні економічних відносин державної власності на засоби виробництва на відносини приватної або колективної власності» [27,20]	[27,20]
В. Струкова	«майнова угода між суб'єктами приватизації, змістом якої є платне, частково платне або безоплатне відчуження державного майна» [22]	[22]
J.D. Brown, J.S. Earle	«перетворення відносин власності й передавання (продаж, відчуження іншим способом) державних підприємств та інших майнових об'єктів у власність юридичних і фізичних осіб» [29]	[29]

Аналіз представлених дефініцій поняття «приватизація» показала велику їх різноманітність. Загалом приватизація є процесом роздержавлення, яке передбачає зміну державної власності об'єкта на приватну. Вона обов'язково включає об'єкт та суб'єкт. Об'єктом є певне майно державної власності, яке підлягає приватизації. Суб'єктом приватизації є учасники даного процесу: держава з однієї сторони та приватний інвестор – з іншої сторони. Обов'язковою складовою приватизації є угода, яка юридично закріплює зміну форми власності з державної на приватну [20].

Що стосується об'єкту приватизації, то ним може бути все, що належить у державній власності. Зокрема, рухоме та нерухоме майно, земля, цілі підприємства тощо. Найбільш поширеною опцією приватизації є підприємства. Найбільшого ефекту економіка країни отримує саме від приватизації підприємств. Оскільки у подальшому існує ймовірність наповнення Державного бюджету через податкові платежі. Крім того, як показує практика, приватизація підприємств забезпечує йому модернізацію виробництва, розширення виробничих потужностей, випуск нових продуктів, залучення інвестицій та інновацій і багато чого іншого.

Основне завдання приватизації полягає у прискоренні економічних зрушень та залучення інновацій в національну економіку. Відповідно цілями приватизації є [13]:

- залучення інвестицій в національну економіку;
- розвиток та стимулювання підприємництва;
- реорганізація державних відсталих підприємств у більш прогресивні та прибуткові;
- підвищення ефективності діяльності підприємств;
- забезпечення надходжень від приватизаційних процесів до Державного бюджету;
- фінансове оздоровлення підприємств;
- розвиток конкуренції та обмеження монополізму тощо.

На досягнення зазначених цілей, як правило, направлена приватизація. Питання полягає лише у ефективності приватизаційних процесів. Відома практика за якої одні держави завдяки приватизації забезпечували собі економічне зростання та нарощування інвестицій (Німеччина, Італія, Польща, Словенія), а інші держави більше втрачали від цих процесів. До другої категорії відноситься й Україна, оскільки значна частина підприємств були приватизовані завдяки корупційним схемам [18].

Таким чином, сучасною рисою ринкової економіки, яка поширюється по всьому світі, є приватизація. Під приватизацією слід розуміти процес зміни

державної власності на приватну чи колективну. Вона є необхідною для проведення структурних перетворень в економіці, залучення інвестицій, у тому числі й іноземних, підвищення ефективності виробництва, прискоренню науково-технічного прогресу. Основними елементами приватизації є об'єкт та суб'єкт. У якості першого виступає рухоме чи нерухоме майно державної власності. Суб'єктом є держава чи уповноважений на це орган та приватний інвестор.

Вирізняє процеси приватизації те, що вони жорстко регулюються державою. Тому великого значення у даному питанні має законодавча база, яка регулює та формує правову основу приватизаційних процесів. З урахуванням зазначеного у наступному підрозділі кваліфікаційної роботи розглянемо законодавчі акти, що регулюють процеси приватизації в Україні.

1.2 Законодавчі акти, що регулюють процеси приватизації в Україні

При здійсненні приватизаційних процесів важливим і одночасно обов'язковим є врахування чинної нормативно-правової бази. Тому слід розглянути та охарактеризувати чинне законодавство у процесів приватизації в Україні.

Спершу зазначимо, що вітчизняне законодавство, що регулює питання приватизації започатковане досить давно. Вітчизняна нормативно-правова база започаткована ще з часів проголошення незалежності України. За цей проміжок часу вона пройшла досить тривалий та суперечливий час, що охарактеризувався внесенням постійних змін, уточнень в існуючу нормативно-правову базу з метою адаптації до міжнародних стандартів. По даний час постійно ведеться робота по удосконаленні нормативно-правової бази у сфері приватизації з метою підвищення результативності від цих процесів [13].

Нормативно-правового забезпечення процесів приватизації складається з 3 рівнів, які подані на рис. 1.1.

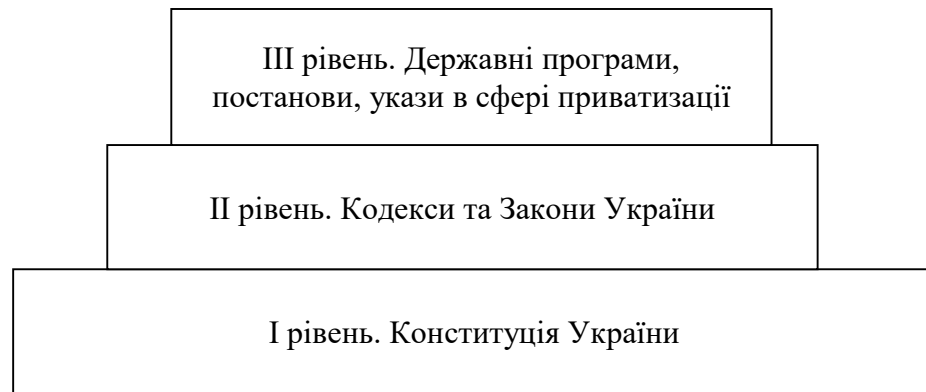

Рисунок 1.1 – Система нормативно-правового забезпечення процесів приватизації в Україні [складено на основі 13, 21]

Як бачимо, чинне нормативно-правове забезпечення процесів приватизації є трьох рівневими. Найважливішим й найвищим є I рівень, який включає Конституцію України, яка є головним документом в усіх сферах діяльності. Зокрема, в ній закладено основні права та обов'язки громадян, у тому числі й у сфері власності.

Найбільш численною групою нормативно-правового забезпечення є II рівень, який включає Кодекси та Закони України. Зокрема, у ст. 146 Господарському кодексі України [1] зазначено основні умови приватизації, особи, які можуть бути учасниками приватизаційних процесів тощо. Також в ньому визначено основні способи здійснення приватизації. Цивільним кодексом України визначено особливості набуття права приватної власності.

Закони України становлять найважливішу групу компонентів системи українського законодавства. Вони приймалися в різні роки та регламентують різноманітні питання суспільного та державного життя, потребою в ефективному керуванні економікою, закріпленні прав та обов'язків, які покладено на державу та інші суб'єкти господарювання. Дотримання вітчизняного законодавства у сфері приватизації є обов'язковим для додержання будь-яким суб'єктом.

Так, на сьогодні найбільш важливим та основним законодавчим актом є Закон України

Основним законодавчим актом у системі законодавства про приватизацію є Закон України «Про приватизацію державного і комунального майна» [7] в редакції від 02.004.2020 № 2269-VIII. У якому визначено основні терміни цієї сфери, мету та принципи приватизації, визначає коло суб'єктів та об'єктів, порядок приватизації та багато інших важливих у даній сфері питань.

Крім цього Закону, до законодавства про приватизацію належать такі важливі закони, як:

Закон України «Про приватизаційні папери» від 06.03.92 №2173-XII [5], який «визначає поняття і види приватизаційних паперів, умови та порядок їх випуску, розміщення серед громадян України, використання» [5], конвертації та погашення;

Закон України «Про приватизацію державного житлового фонду» від 19.06.92 №2482-XII [6], який визначає правові засади приватизації житла, що перебуває у державній власності, а також «його подальше використання і утримання» [6]. Метою приватизації державного житлового фонду є забезпечення «права громадян на вільний вибір способу задоволення потреб у житлі, залучення їх до участі в утриманні та збереженні наявного житлового фонду, формування ринку житла» [6];

Закон України «Про Фонд державного майна України» в редакції від 01.02.2020 № 4107-VI [9], який визначає права, принципи, завдання та обов'язки Фонду державного майна України та наділяє його функціями по управлінню державним майном.

Закон України «Про управління об'єктами державної власності» в редакції від 27.02.2020 № 185-V [8], який визначає особливості управління об'єктами державної власності, повноваження спеціальних органів.

Слід зазначити, що усі розглянуті рівні нормативно-правового забезпечення приватизаційних процесів є досить важливими. Узагальнюючи та доповнюючи вищевикладене, нормативно-правову базу, що регулює приватизаційні, можна представити 3 умовними рівнями, кожен з яких охоплює

ряд відповідних основних нормативних документів Система правового регулювання приватизаційних процесів наведено у табл. 2.4.

Таблиця 1.2 – Система правового регулювання приватизаційних процесів [узагальнено на основі 1,2,5-7,9,10]

Назва нормативно-правового документу	Аспекти регулювання приватизаційних процесів	Основний зміст
Конституція України [2]		визначає права громадянина на набуття власності певних об'єктів, забороняє незаконне посягання на майно громадянина
Кодекси України	Господарський кодекс України [1]	визначає основні умови приватизації, особи, які можуть бути учасниками приватизаційних процесів тощо
	Цивільний кодекс України [10]	визначає особливості набуття права приватної власності, регулює відносини у сфері приватизації
Закони України	Закон України «Про приватизацію державного і комунального майна» [7]	визначає основні терміни цієї сфери, мету та принципи приватизації, визначає коло суб'єктів та об'єктів, порядок приватизації та багато інших важливих у даній сфері питань
	Закон України «Про приватизаційні папери» [5]	визначає поняття і види приватизаційних паперів, умови та порядок їх випуску, розміщення серед громадян України
	Закон України «Про приватизацію державного житлового фонду» [6]	визначає правові засади приватизації житла, що перебуває у державній власності, а також його подальше використання і утримання
	Закон України «Про Фонд державного майна України» [9]	визначає права, принципи, завдання та обов'язки Фонду державного майна України, який є основним органом по управлінню державною власністю

Крім того, у нашій державі прийнято ряд законів, які регулюються процеси приватизації окремих державних об'єктів. Для прикладу, сюди слід віднести: Закони України «Про особливості приватизації підприємств Державної акціонерної компанії «Укррудпром»» від 09.04.2004 №1677-IV [4], «Про особливості приватизації пакета акцій, що належить державі в статутному фонді

ВАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча»» від 02.11.2000 №2085-III [3] та ін. Прийняття цих законів відбувалося з метою стимулювання приватизації цих об'єктів державної власності. Адже, їх прийняття підвищувало рівень прозорості та прогнозованості процедур приватизації, підвищувало ефективність цих процесів. Такі закони, як правило приймалися виключно для об'єктів великої приватизації.

Останній рівень нормативно-правового забезпечення приватизаційних процесів в Україні є найнижчим та включає у себе сукупність різних державних програм, указів та постанов.

Отже, загалом виділяють 3 рівні регулювання приватизаційних процесів. Також слід відзначити, що більшість вищенаведених нормативів та законів відносяться не лише до приватизаційних процесів, але зачіпають й інші важливі державні аспекти. Вони регулюють всі процеси, які пов'язані з правом власності, розпорядженням майном тощо.

В цілому нормативно-правове забезпечення приватизаційних процесів в Україні є повноцінним та представлене великою кількістю різноманітних законів, кодексів, рекомендацій тощо. Для його удосконалення слід приділити увагу більшому рівню гармонізації з міжнародними стандартами, що особливо актуальним є в умовах євроінтеграції.

2 ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ПРИВАТИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

2.1 Особливості української приватизації

З початком переходу України до ринкової економіки та проголошення незалежності нашої держави активно почалися процеси приватизації. Суть її полягала в роздержавленні, що передбачало перехід державної власності у приватну за певну грошову компенсацію. Цей процес був необхідним та природним і мав під своєю метою підвищення ефективності роботи підприємств і забезпечення становлення самостійності держави. Оскільки без формування «сильного» прошарку самостійних суб'єктів господарювання не можливо розбудувати економіки держави.

Основна особливість української приватизації крилася у тому, що перехід державної власності відбувався у різних формах, а саме безоплатній та платній. Причиною цьому була нагальна потреба України у здійсненні приватизаційних процесів швидкими темпами для розбудови її самостійності та формування економіки. Водночас вільних фінансових ресурсів у населення не було, тому держава йшла на поступки і давала можливість громадянам здійснити приватизацію у безоплатній формі.

Яскравим прикладом безоплатної форми є приватизація земельних ділянок сільськогосподарського призначення. Після розпаду колгоспів кожен працюючий у ньому зміг отримати у безоплатній формі ділянку землі й згодом її приватизувати. Однак існували суперечливості, так як одні громадяни отримували мізерні ділянки, а інші за допомогою не чесних методів змогли приватизувати значні обсяги землі у розмірі 100 га та більше. Друга особливість української приватизації є високий рівень корупції при її здійсненні та неузгодженості цих процесів [20].

Крім того, відхід державної власності передбачав мораторій на приватизацію стратегічно важливих об'єктів, які мають глобальне суспільне значення. Водночас в Україні існує практика, за якої було приватизовано ряд важливих стратегічних об'єктів, а кошти отримані від цього були використано

не за цільовим призначенням та не для вирішення суспільно важливих проблем. Внаслідок цього приватизація в очах більшої чисельності українців асоціювалася як якесь антиукраїнське, антисупільне явище, яке характеризувалося рядом негативних ознак: непрозорістю, корумпованістю, несправедливістю, лобіюванням окремих груп інтересів приближених до влади. Дана ситуація є виправданою та зумовлена самим процесом приватизації, який відбувається в Україні [15].

Сам процес приватизації в Україні запускався велику кількість разів, що пов'язано з низькою його ефективністю та наявністю негативного минулого досвіду, коли кошти просто зникали, перехід підприємств у приватну власність відбувався з порушення чинного законодавства тощо. Стимулює процес приватизації наявність значної кількості скандалів пов'язаних з державними підприємствами. Зокрема, це стосується останніх скандалів пов'язаних з державними підприємствами: ДК «Укроборонпром», ПАТ «Центренерго», ПАТ «Запоріжжяобленерго», ПАТ «Одеський припортовий завод» та багато інших. Діяльність державних підприємств в Україні є головним джерелом корупційної складової та корумпованості. Керівники державних підприємств збагачуються шляхом поширення корупційних схем закупівлі товарів та послуг за завищеними цінами, нераціонального використання ресурсів тощо. З одного боку державні підприємства не приносять очікуваного результату від діяльності та породжують високий рівень корупції, а з іншого боку – процеси приватизації самі по собі в Україні протікають з скандалами та корупційними схемами, здешевленням реальної вартості майна. У такій ситуації вихід є лише один – налагодити механізм приватизації та суворо дотримуватися законодавства.

Зазначимо, що в Україні розрізняють два види приватизації: мала та велика. До малої приватизації відносяться ті підприємства, вартість яких не перевищує 250 млн. грн. Згідно Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна», об'єкти малої приватизації реалізуються виключно через електронну торгову систему Прозорро [24]. Створення та використання

цієї електронної системи у процесах приватизації зумовлено бажанням здійснити ці процеси прозорі.

Завдяки цьому кожен охочий може стати інвестором та придбати державне майно у власність. Це відкрило нові можливості для бізнесу та економіки України. Брати участь у таких торгах можливо у режимі онлайн. Сам процес купівлі об'єктів малої приватизації відбувається у декілька етапів, які наведені на рис. 2.1.

Рисунок 2.1 – Процес малої приватизації в Україні [24]

Мала приватизація проходить досить швидко і її учасниками можуть стати будь-яка особа, яка бажає стати власником державної власності. Для цього необхідно зареєструватися у системі Прозорро, подати усі необхідні документи та взяти безпосередню участь у торгах в режимі онлайн. Головною умовою приватизації малих об'єктів є наявність фінансових коштів та виграш в аукціоні. Державна власність переходить у приватну особі, яка запропонувала найвищу вартість з дотриманням правил та умов.

Іншим видом приватизації в Україні є велика приватизація. До неї відносять усі ті об'єкти, вартість яких перевищує 250 млн. грн. Такі об'єкти в Україні приватизуються за зовсім іншим принципом, що обумовлено їх великою вартістю. Приватизація таких об'єктів відбувається із залученням інвестиційних радників, які збирають необхідну інформацію, шукають потенційних інвесторів

тощо. В даному випадку використовується індивідуальний підхід до приватизації кожного з об'єктів.

Приватизація об'єктів великої приватизації вимагає більш тривалого періоду та включає 8 послідовних етапів, які представимо на рис. 2.2.

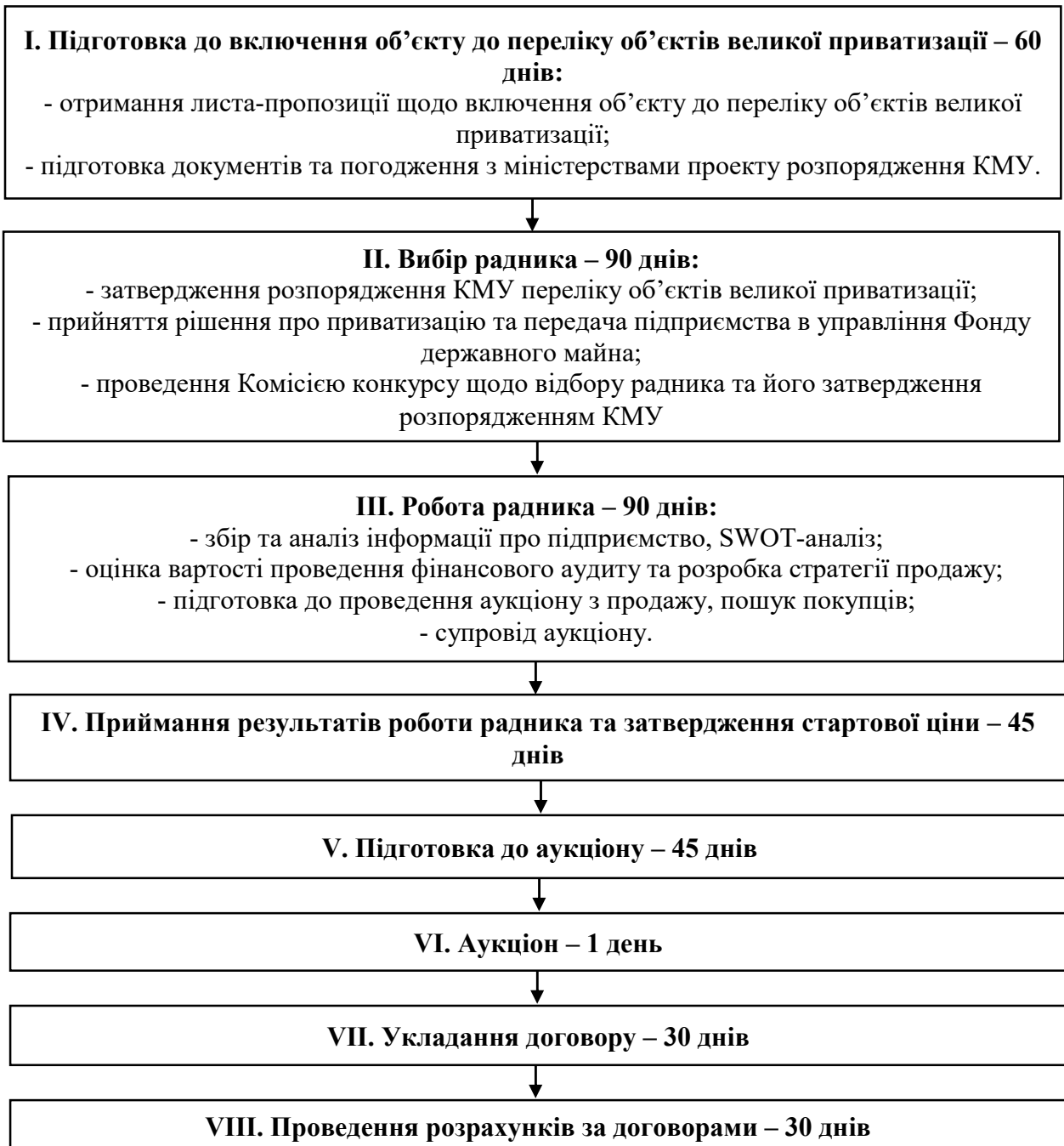

Рисунок 2.2 – Процес здійснення великої приватизації [24]

Так, як кожен об'єкт великої приватизації є унікальним, тому підготовка його до продажу здійснюється окремо і максимально ефективно – для реалізації

з максимально високою ціною. Як правило, саме об'єкти великої приватизації несуть найбільшу цінність для держави. На відміну від малої приватизації, об'єкти великої приватизації реалізуються за принципом індивідуального підходу. Загалом проведення великої приватизації є довготривалим за часом реалізації. Найменший період реалізації цих об'єктів складає 11-12 місяців, не враховуючи при цьому самого аукціону.

З огляду на результати проведеного аналізу на рис. 2.3 можна схематично відобразити основні особливості української приватизації.

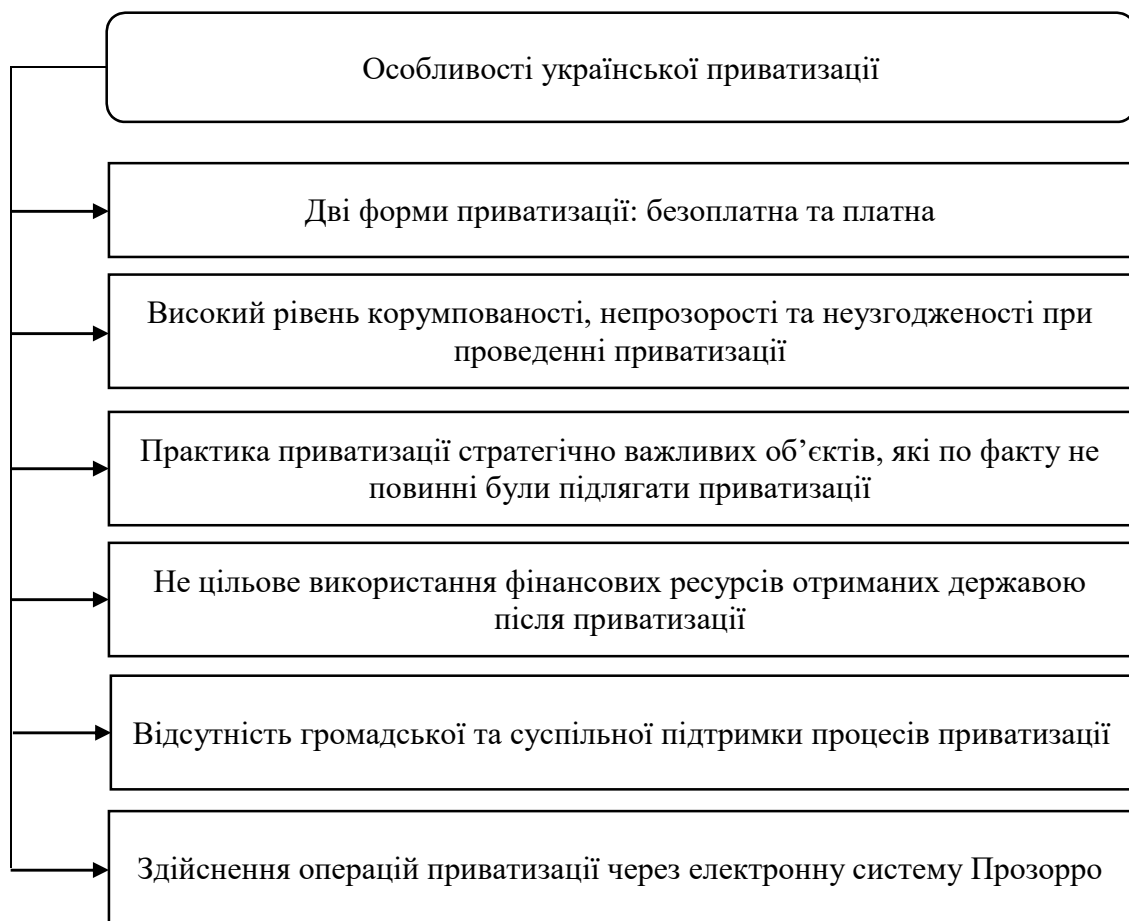

Рисунок 2.3 – Особливості української приватизації

Джерело: систематизовано виходячи з [17, 24]

За останні роки дуже багато зроблено українською владою для покращення проведення операцій приватизації. Зокрема, сюди відноситься створення електронної системи Прозорро та більш жорсткий державний контроль за цими

процесами. З іншої сторони, це дозволило ліквідувати ряд проблем, які виникають при приватизації державного майна. Головною проблемою за часів незалежності України є великий рівень корупції, що поширилося й на приватизацію. При проведенні приватизації очікується зростання інвестицій в економіку країни, а виходить продаж державного майна за заниженою вартістю та тіншовим схемам. Тому в даному питанні потрібно ще багато працювати, щоб відлагодити досконало процеси приватизації в Україні.

Таким чином, приватизація є українським феноменом для суспільства. Вона триває з самого періоду проголошення незалежності України. Попри свою тривалу історію вона має безліч проблем, які супроводжуються тіншовими схемами приватизації, корупційними скандалами, здешевленням державного майна тощо. На сьогодні приватизація відбувається двох видів: мала та велика. Малій приватизації підлягають об'єкти, вартість яких не перевищує 250 млн. грн., якщо вартість перевищує цю суму, то такі об'єкти відносяться до великої приватизації.

2.2 Тенденції приватизації в Україні

В Україні державну політику сфери приватизації виконує Фонд державного майна. Цей фонд спеціально створений для управління державним майном та проведення процесів приватизації майна. Для дослідження тенденцій приватизації в Україні скористаємося офіційними звітами Фонду державного майна та Державної служби статистики України.

В економічному плану найбільший інтерес викликає приватизація підприємств. Тому користуючись офіційними даними Державної служби статистики України на рис. 2.4 відобразимо динаміку кількості державних підприємств за 2015-2019 рр.

Рисунок 2.4 – Динаміка кількості державних підприємств в Україні за 2015-2019 рр. [14]

Відповідно до наведених даних видно чітку тенденцію щодо скорочення чисельності державних підприємств. Їх загальна кількість зменшилася з 4022 одиниці у 2015 р. до 3754 одиниць на кінець 2019 р. Найбільший темп зменшення їх кількості спостерігався у 2017 р., коли їх кількість зменшилася на 2,95 %. Загалом кількість підприємств, які знаходяться у власності держави є високою, як для країни з ринковою економікою.

Так, за даними інформаційного агенства «Конкурент» [23] Україна лідирує у списку країн, де держава володіє великою частиною підприємств. Для прикладу у Польщі в державній власності перебуває всього лише 326 підприємств [32].

Причинами низького рівня приватизації кількості підприємств є низька інвестиційна їх привабливість, великий рівень бюрократичних процедур при здійсненні приватизації, а також корупційні схеми, які заважають можливим інвесторам безперерійно викуповувати у свою власність державні підприємства.

Для того, щоб дослідити останні тенденції приватизації доречно на рис. 2.5 відобразити динаміку кількості об'єктів, які змінили державну власність у 2015-2019 рр.

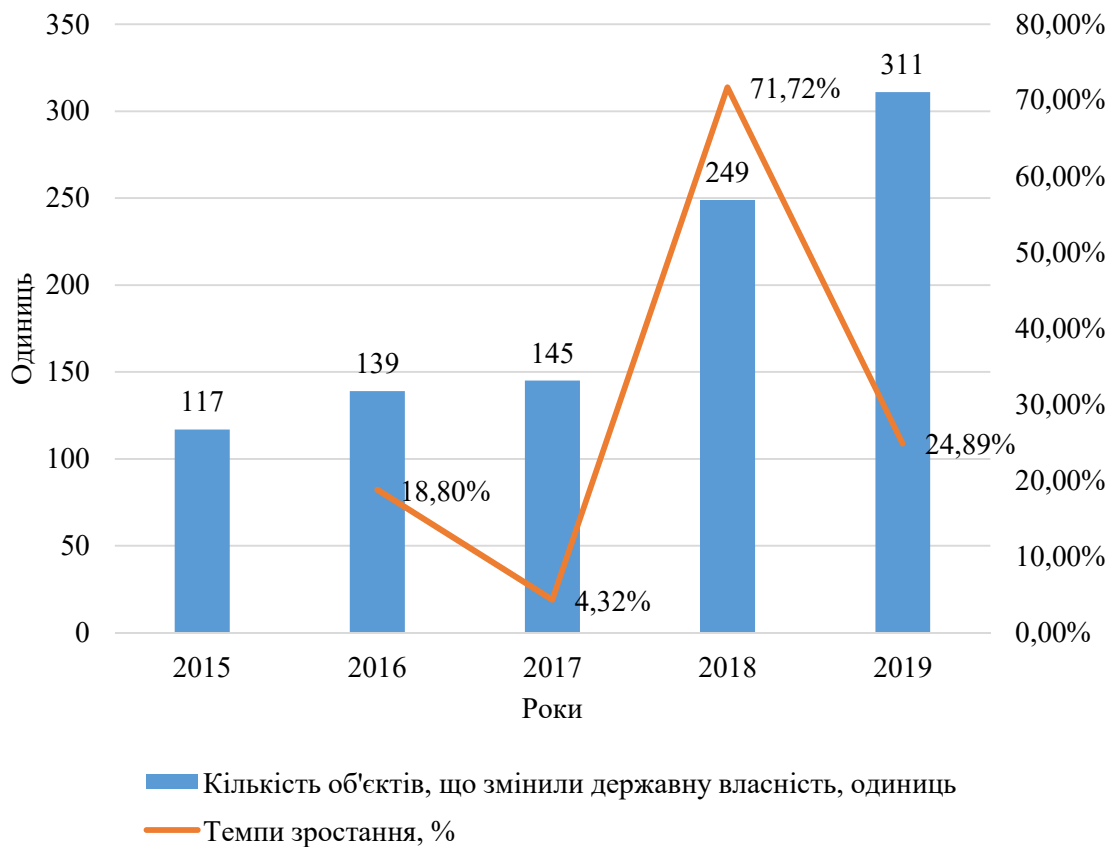

Рисунок 2.5 – Динаміка кількості об'єктів, які змінили державну власність у 2015-2019 рр. [14]

Протягом аналізованого періоду постійно зростає кількість об'єктів, що змінили державну власність. Загальна чисельність змінилася з 117 одиниць у 2015 р. до 311 одиниць у 2019 р. Якщо до уваги брати кожен рік, то темп зростання у 2016 р. склав 18,8 % до попереднього року, у 2017 р. – 4,32 %, у 2018 р. – 71,72 %, а у звітному році – 24,89 %.

Такі зміни свідчать про те, що процеси приватизації у нашій державі постійно протікають і збільшується кількість одиниць, які змінюють державну власність. На даний час ці процеси загальмувалися внаслідок пандемії коронавірусу та поширення. Адже, Фондом державного майна України прийнято рішення щодо призупинення процесів малої та великої приватизації у зв'язку з нестабільністю фінансового ринку, зниження реальної платоспроможності можливих інвесторів.

Примітно, що в Україні розвивається мала приватизація. Так, як протягом 2015-2019 рр. усі об'єкти, які змінили державну власність відносилися до малої приватизації. За аналізований період об'єктів великої приватизації не було здійснено. Головною причиною цьому є їх дорога вартість на низький рівень інвестиційної привабливості. Іноземні інвестори у більшості не зацікавлені в українських об'єктів великої приватизації, у вітчизняних інвесторів на це не має вільних фінансових коштів. Тому в основному змінюється державна власність саме об'єктів малої приватизації. Дана тенденція продовжиться й у наступні роки, які в Україні не покращиться політико-економічне становище та інвестиційний клімат.

Для прикладу на участь в аукціоні Одеського припортового заводу не подав офіційно заявку жоден інвестор зі стартовою ціною об'єкта великої приватизації у розмірі 5,16 млрд. грн.

Операції по приватизації державного майна є важливим показником наповнення Державного бюджету України. На рис. 2.6 відобразимо динаміку надходжень до Державного бюджету України від приватизації.

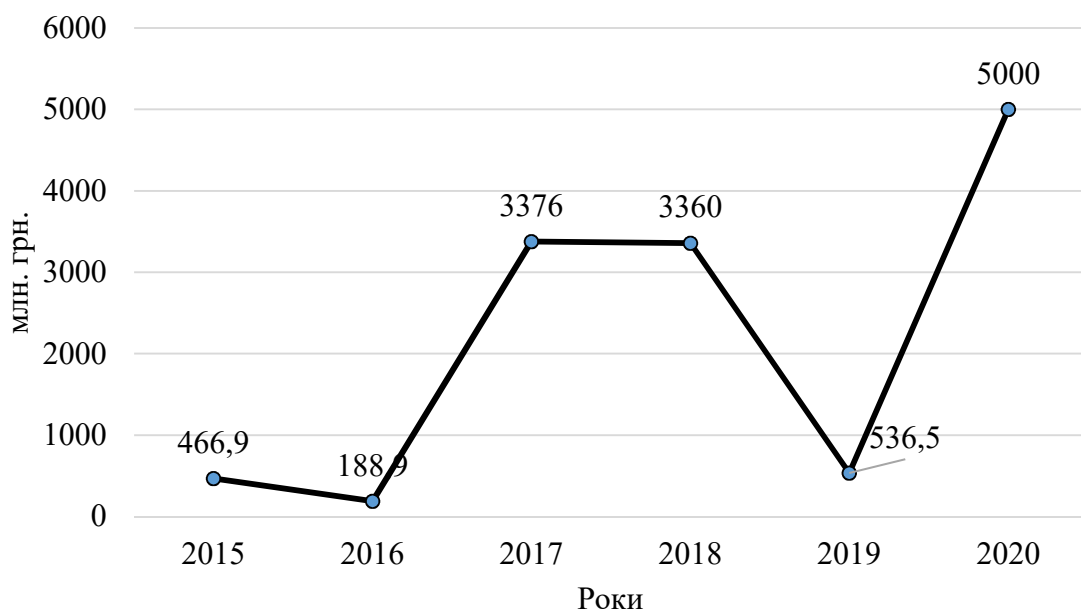

Рисунок 2.6 – Динаміка надходжень до Державного бюджету України від приватизації за 2015-2019 рр. [14]

*Дані за 2020 р. планові

Надходження до Державного бюджету від приватизації державного майна мають різну динаміку. Так, максимальні розміри надходжень були протягом 2017-2018 рр. в розмірі 3376 млн. грн. та 3360 млн. грн. відповідно. У 2019 р. розміри надходжень різко скоротилися до 536,5 млн. грн. при тому, що заплановано було отримати 17 млрд. грн. У 2020 р. заплановані надходження в розмірі 5 млрд. грн. від приватизації державного майна.

Слід відмітити, що згідно офіційних даних, за 2015-2020 р. не було жодного разу досягнуто плановий показник надходжень від приватизації державного майна. Зокрема, у 2017-2018 рр., коли розміри надходжень мали максимальне значення, в бюджет закладено було 17 та 21 млрд. грн. відповідно. Головною причиною низького рівня надходжень від приватизації державного майна був низький рівень інвестиційної привабливості та слабкий інтерес можливих інвесторів. Внаслідок цього реалізувати державне майно досить складно.

Відмітимо, що в Україні не до кінця завершені процеси приватизації. Наша держава має великий потенціал щодо подальшої зміни державної власності на приватну. Протягом 2015-2019 рр. хоч кількість об'єктів, які перейшли у приватну власність хоч і зростає, але не такими високими темпами, як хотілося. Підтвердженням зазначеного є те, що за аналізований період жодного разу не було виконано планового показника надходжень до Державного бюджету України. За результатами 2019 р. план було виконано лише на 3 %.

Можна виділити ряд факторів, які заважають процесам приватизації на сучасному етапі розвитку України [11]:

- криза на світовому фінансовому ринку в зв'язку з пандемією коронавірусу;
- низький рівень інвестиційної привабливості державних об'єктів, які підлягають приватизації;
- поширення корупційних схем при приватизації окремих об'єктів державної власності;

- недовіра до судової системи України, яка може анулювати угоду про зміну власності;
- низький рівень платоспроможності вітчизняних підприємців.

Ситуація може покращитися лише в разі стабілізації політико-економічної ситуації в країні. Європейський рух нашої держави, який був проголошений, вимагає від неї дієвих дій щодо проведення малої та особливо великої приватизації. Наша держава у Європі є лідером серед країн, де присутня найбільша частка державних підприємств. При цьому більшість з них знаходяться у кризовому стані та є збитковими і вимагають залучення інвестицій в модернізацію виробництва. Такі державні підприємства у більшості є не економічним активом, а зайвим тягарем для бюджету країни. Тому краще буде, якщо такі підприємства будуть приватизовані: держава отримає грошову компенсацію, а інвестор можливість у майбутньому отримати хороші дивіденди.

Таким чином, процеси приватизації в Україні невеликими темпами, але розвиваються. За 2015-2019 рр. було збільшено кількість об'єктів приватизації з 117 до 311 одиниць. Водночас ці цифри є доволі низькими, до того ж відсутні об'єкти великої приватизації, у яких відбулася зміна державної власності. В Україні існує низка проблем, які гальмують процеси приватизації та знижують її ефективність. Нашій державі з метою покращення економічної ситуації вкрай необхідно стимулювати приватизацію, лібералізувати правове поле, зменшити рівень корупційної складової. При цьому важливо не просто приватизувати об'єкти державної власності, але й забезпечити високу ефективність цих процесів. Цього можна домогтися слідуванню найкращого зарубіжного досвіду.

2.3 Аналіз іноземного досвіду приватизації

В Україні процес приватизації затягнувся і на сьогодні її ефективність знаходиться на досить низькому рівні. Кожен новий уряд та президент України у своїй програмі процес приватизації відносили до найбільш пріоритетних

реформ. Ефективної приватизації домогтися не вдалося нікому. У такій ситуації важливо вивчати найкращий іноземний досвід та намагатися його адаптувати до вітчизняних реалій. Це залишається єдиною альтернативою щодо запровадження ефективного та дієвого механізму приватизації в Україні. Приватизація повинна принести користь як державі, суспільству, так і приватним інвесторам.

В світі існує велика кількість прикладів як успішної приватизації [28, 30,31], що допомогло посилити національну економіку державам, так і невдалої, яка не принесла жодної користі країні. Цьому підтвердженню є проведення аналізу ефективності приватизації незалежною аналітичною платформою «VoxUkraine», яка була створена у 2014 р. Діяльність її направлена на проведення аналізу економічних та політичних процесів в Україні та світі.

Цією компанією проведено оцінку ефективності приватизації держав за рівнем доходу. Всі держави були віднесені на 4 групи [18]:

- країни, що розвиваються – Україна, Туреччина, Росія, Мексика, Казахстан, Китай тощо;
- країни з низьким рівнем доходу – переважна більшість держав Африки та Латинської Америки;
- країни з середнім рівнем доходу – Польща, Словенія, Угорщина тощо;
- країни з високим рівнем доходу – США, Японія, Німеччина, Італія, Франція, Канада, Австралія тощо.

На рис. 2.7 наведемо ефект від приватизації країн за рівнем доходу

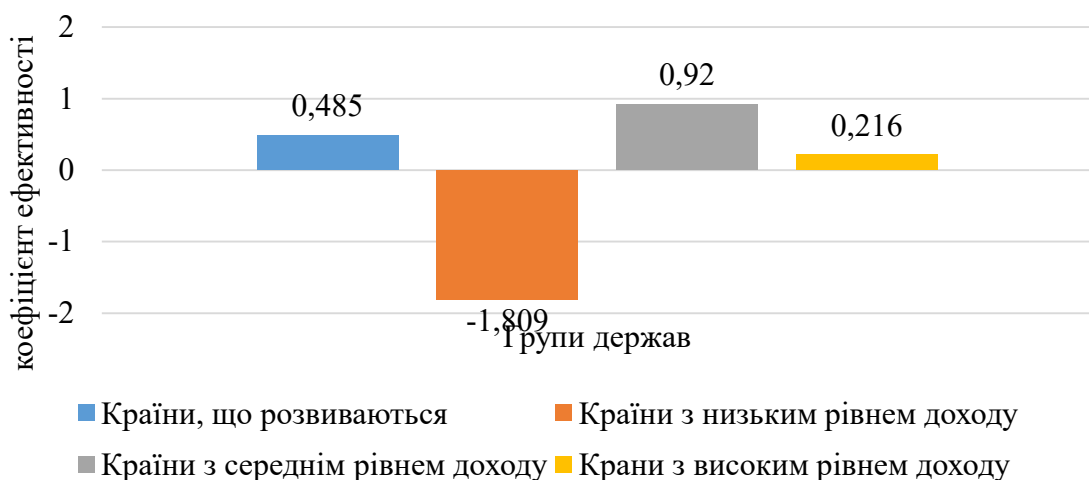

Рисунок 2.7 – Ефект від приватизації країн за рівнем доходу [33]

Наведені вище дані свідчать про те, що найбільш успішно та ефективно приватизація відбувалася у країнах з середнім рівнем доходу. Особливі слід відзначити такі держави як Угорщина, Польща та Словенія. У цих державах до процесу приватизації підійшли досить обережно та проходила вони досить довго, що дозволило отримати найбільші вигоди. Вважається, що ефект від приватизації у державах з високим рівнем доходу є більш нижчою через швидкий розвиток приватизації. Як наслідок багато важливих нюансів не було враховано.

В державах з низьким рівнем доходу приватизація взагалі мала від’ємний ефект. Це зумовлено високим рівнем корупції в цих державах. Внаслідок якої країни отримали більше збитки, а ніж доходи. Звичайно, існують й виключення, коли в окремих державах з середнім рівнем доходу процеси приватизації зазнавали краху. Однак, це як правило одиниці.

Однією з важливих умов ефективної приватизації є заборона на зміну власності державних стратегічно важливих об’єктів. У всіх передових державах світу такі об’єкти власності не підлягають приватизації. Всі ж інші об’єкти повинні бути приватизовані, що служить драйвером для розвитку національної економіки. Аналітиками «VoxUkraine» встановлено, що приватизація має позитивний вплив практично на всі галузі господарювання, але не в однаковій мірі. На рис. 2.8 наведемо ефект від приватизації для окремих галузей.

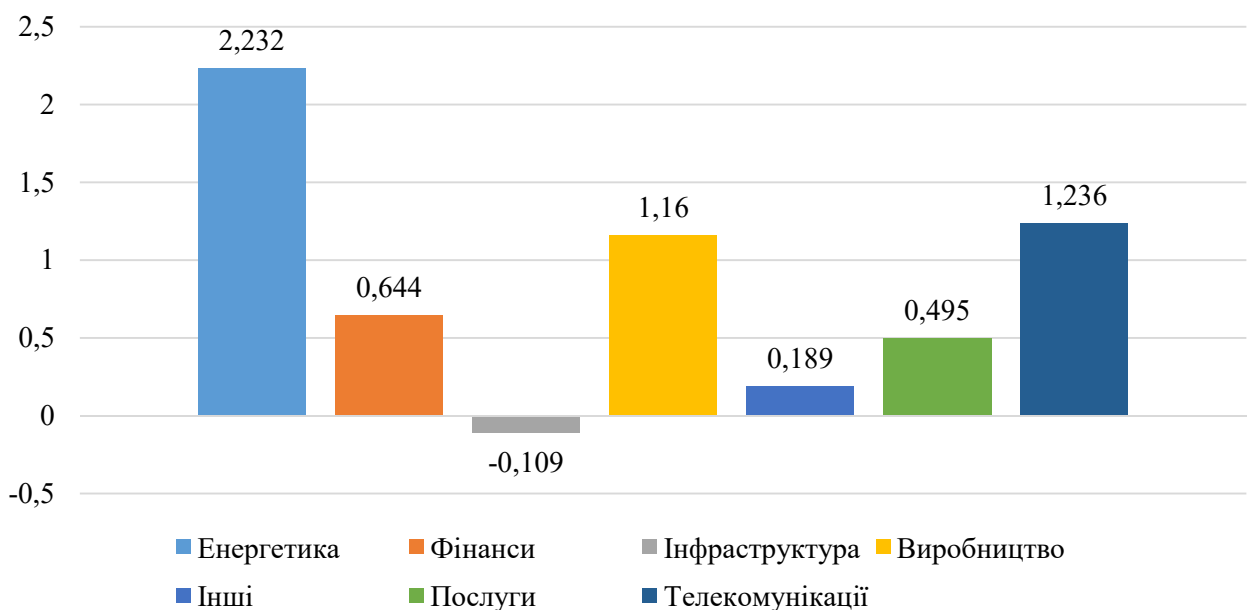

Рисунок 2.8 – Ефект від приватизації для окремих галузей [33]

Як бачимо, ефект від приватизації негативний лише отримали підприємства галузей інфраструктури. Однією з причин цьому стала їх рання приватизація. Особливий ефект був досягнутий в галузі енергетики, виробництва та телекомунікацій. Це підтверджує потребу для національної економіки України у проведенні приватизації.

Іноземний досвід приватизації свідчить, що найбільший ефект приносить велика приватизація великих об'єктів. І ця закономірність є справедливою для усіх держав світу: чим більше підприємство, тим більший ефект його приватизація забезпечить національній економіці. Тому головний аспект при приватизації потрібно приділяти саме великим об'єктам. Водночас в Україні, як показав у попередньому підрозділі кваліфікаційної роботи аналіз, за 2015-2019 рр. не відбувалася приватизація великих державних компаній.

Розглянемо особливості приватизації у деяких державах Європи.

Найбільший інтерес для України викликає досвід приватизації у Польщі, яка є членом ЄС та сусідньою державою. Приватизація в даній країні розпочалася з 1990 р. і проходила досить низькими темпами на перших її етапах, за перші 10 років було приватизовано лише 150 підприємств [18]. Водночас уже на кінець 2019 р. кількість державних підприємств скоротилася з 8453 одиниць у 1990 р. до 50 одиниць на кінець звітнього року. Польща перші періоди від початку приватизації витратила час на доведення механізму приватизації до досконалості. Сам процес приватизації у Польщі відбувався у 2 етапи. Спочатку державне підприємство переходило під владу Міністерству державної скарбниці й утворювався акціонерний капітал. На другому етапі відкривається доступ зовнішнім інвесторам щодо купівлі акцій підприємства шляхом публічного аукціону. До того ж виключне право на придбання акцій мали безпосередні працівники цих фірм. Їм надавалася можливість придбати певні частку акцій на вигідних умовах.

Німецький досвід приватизації базується на таких постулатах:

– відкритий продаж найбільш конкурентоспроможних національних компаній;

– проведення державної реструктуризації підприємств, які мають високий рівень інвестиційної привабливості для приватних інвесторів;

– ліквідація державних підприємств, які є збитковими та не мають жодного шансу на приватизацію.

Як результат німецький уряд не витрачав кошти та час на ті підприємства, які занепали та не мали реальної можливості щодо приватизації. В Україні ж кардинально інша ситуація, коли одні й ті ж самі компанії 10 і більше років виставляють на аукціон для приватизації. Німецький уряд також мотивував приватних інвесторів щодо приватизації підприємств, надаючи вигідні умови оплати, дешеві кредити спрямовані на подальшу модернізацію виробництва тощо.

Досвід приватизації в Іспанії має свої особливості, які у першу чергу полягають у тому, що державні підприємства при їх продажу орієнтувалися на іноземних інвесторів, а не державних. Іноземні інвестори без перешкод допускалися до участі в аукціонах з придбання державних іспанських компаній. Зокрема, такі найбільші державні іспанські компанії, як: «Repsol», «Telefonica», «Argentaria», «Endesa» були приватизовані інвесторами з Америки [33].

Таким чином, проведений аналіз показав, що приватизація має вагомий вплив на національну економіку країни. Для всіх держав світу характерним є те, що велика приватизація приносить більшу користь економіці, а ніж мала. До того ж тривала приватизація, як показує досвід Польщі, Угорщини та Словенії є більш ефективною. Вона хоч відбувається у більш тривалі терміни, але є добре підготовленою та виключає усі можливі ризики її невдачі. Для успішної приватизації важливо вивчати найкращий досвід іноземних держав, особливо це стосується держав, які мають середній рівень доходу. Так, як вони у цьому питанні є найбільш навчені та ефективні. При цьому не можна сліпо копіювати чужі напрацювання, оскільки не завжди одні елементи політики приватизації будуть однаково ефективні для двох різних країн. Тому іноземний досвід повинне послужити основою для формування власного позитивного досвіду приватизаційних процесів.

3 НАПРЯМИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ПРИВАТИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

3.1 Проблеми процесів приватизації в Україні

Для повноцінного переходу України до ринкових умов господарювання залишається не завершеним питанням приватизації державних підприємств. Україна є тією державою, де частка державних підприємств є найбільшою серед усіх країн Європи. При цьому самі процеси приватизації протікають з низькою ефективністю, чому заважає типова для усіх сфер національної економіки, корупційна складова. Уже вкотре українська влада декларує початок великої приватизації та завершення малої, але в результаті аукціони зриваються ще до початку проведення торгів. Адже, немає охочих інвесторів придбати українську державну власність. Тому процеси приватизації в Україні потребують вжиття заходів щодо їх удосконалення. Перед їх розробкою важливо визначити основні проблеми, які потребують вирішення.

Зазначимо, що до самого процесу приватизації питань немає. В Україні як для малої, так і для великої приватизації чітко розроблений механізм здійснення цього з конкретними кроками. Головні проблеми криються в самій державній політиці, яка регулює процеси приватизації.

Зокрема, високий рівень корупції та тінізація економіки відлякують іноземних інвесторів щодо участі в аукціонах з придбання українського майна. Вітчизняні ж інвестори цінні державні активи уже давно скупчили та сконцентрували їх у себе головні «олігархи» держави, у тому числі й завдяки корупційним схемам. Менші підприємці в сучасних кризових та нестабільних економічних умовах не мають достатніх фінансових ресурсів і не бажають ризикувати купуючи державні підприємства.

Також перешкоди до повноцінної приватизації створює чинна судова система, яка через бюрократичні питання може заборонити приватизацію окремих об'єктів, або ж через дрібні помилки не допустити інвесторів до участі в аукціоні, або взагалі анулювати операцію по купівлі державного майна. В Україні існує окрема категорія осіб, які зацікавлені у тому, щоб підприємства

якомога довше перебували у державній власності. Оскільки це їм дає можливості використовувати у власних цілях державне майно, збагачуватися незаконним шляхом та списувати збитки у державну казну [17].

Тому в Україні крім приватизаційних процесів потрібно налагодити низку інших питань державної політики, які мають суттєвий вплив на них. Це стосується удосконалення судової системи та зниження рівня корумпованості державних органів влади, які тісно пов'язані з процесами приватизації.

Що стосується безпосередньо приватизаційних процесів, то їх дослідження дозволило виділити на рис. 3.1 основні їх проблеми.

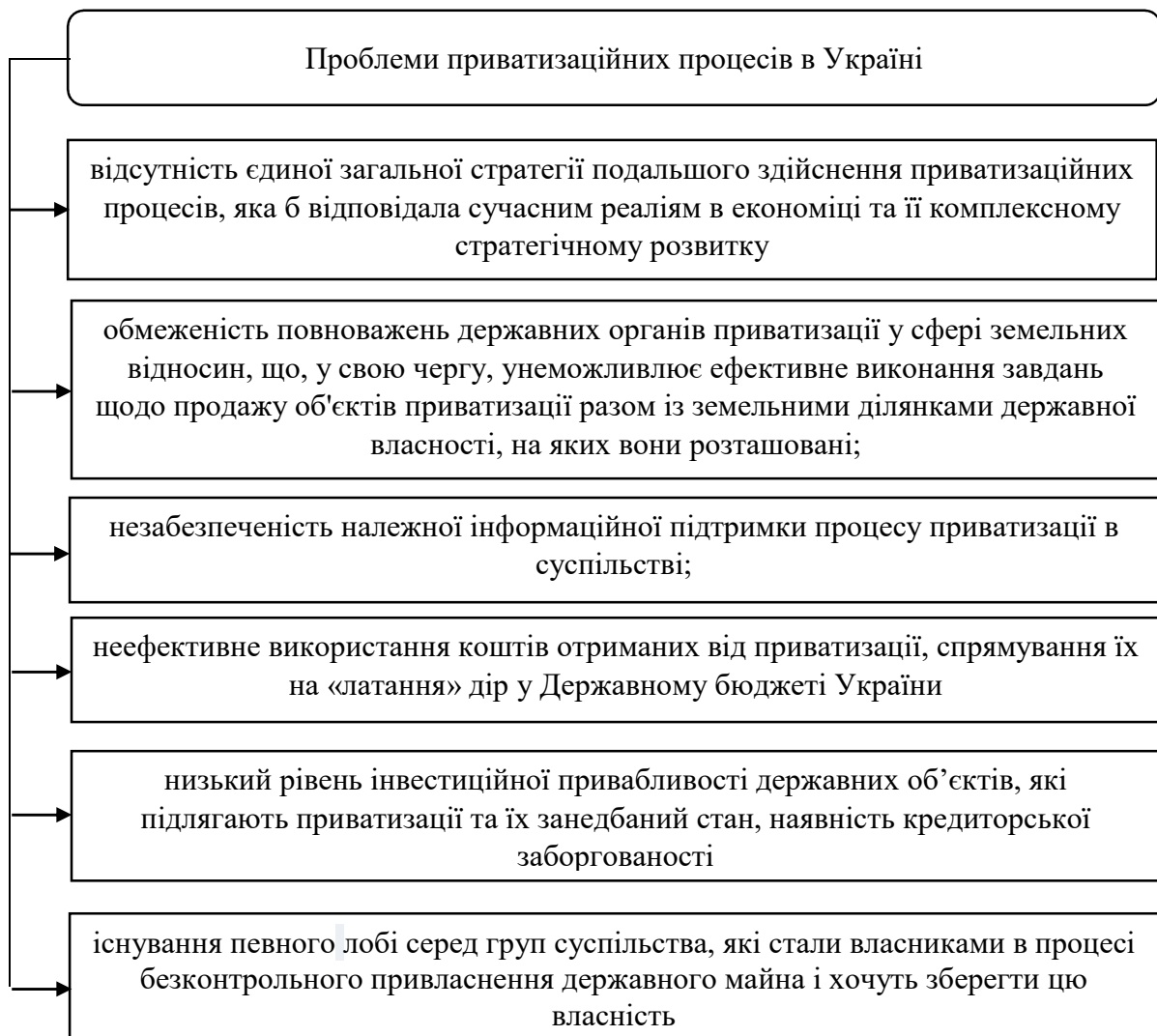

Рисунок 3.1 – Проблеми приватизаційних процесів в Україні [складено на основі 15-17]

Як бачимо, існує низка проблем, які істотно гальмують та знижують ефективність приватизаційних процесів. Однією з найбільш вагомих є відсутність єдиної стратегії проведення цих процесів. Як наслідок приватизація часто проводиться «бездумно» без чітко визначеної мети, єдиною ціллю є латання дірок в бюджеті. Тоді як у економічно розвинутих державах приватизація здійснюється виключно у стратегічних цілях та проводиться з метою підвищення їх прибутковості та отримання дивідендів економікою.

Подальше продовження приватизаційних процесів об'єктів великої приватизації лише є метою фінансування поточних потреб бюджету є неприпустимим. Передумовою щодо проведення приватизації повинні стояти виключно високі цілі економіки та пріоритет надаватися високому технологічному й інноваційному розвитку, залучення інвестицій, у тому числі й іноземних.

Також істотною проблемою процесів приватизації є відсутність її суспільної та громадської підтримки. Корупція при приватизації, привласнення державного майна, використання його у особистих цілях окремих осіб, а також поширена практика лобіювання окремих груп інтересів призвели до відсутності та навіть супротиву з боку громадськості. Українська приватизація розглядається в очах пересічних громадян радше, не як інструмент щодо залучення інвестицій в економіку, а як привласнення державного майна впливовими людьми через корупційні схеми.

Не поодинокі випадки, коли об'єкти державної власності виставлялися уже неодноразово на аукціон, а не було знайдено жодного інвестора, який би придбав це майно. Цьому є декілька ґрунтовних пояснень. По-перше, давно уже не проводилася інвентаризація державного майна, як наслідок уповноважені органи самі не знають стану, в якому знаходяться об'єкти приватизації. Тому ціна може бути істотно завищеною з урахуванням ще значного кредитного портфеля. По-друге, окремими посадовцями можуть створюватися штучні бар'єри до проведенні приватизації. Адже, їм більша особиста користь, коли вони можуть використовувати державне майно у власних цілях, або взагалі частину з нього

привласнити завдяки не зовсім чесних методів. Дану практику взагалі потрібно викоринити з економіки, бо там де існує корупція – неможливо забезпечити приплив інвестицій та забезпечити ефективність цих процесів.

Як бачимо, існує низка супутніх проблем, які перешкоджають та гальмують процеси приватизації в Україні. Однією з яких є високий рівень корупції, який заважає залученню іноземних інвесторів. Проблема корупції для України була відомою та актуальною за усіх часів незалежності. Поточний стан у питанні рівня корупції характеризує дослідження «Індексу сприйняття корупції». Даний рейтинг оцінює рівень корупції у 180 країнах. Рейтинг базується на оцінках аналітиків та безпосередньо підприємців з різних країн. Оцінюється рівень корупції за 100 бальною шкалою, чим вищий бал, тим менший рівень корупції в країні. Умовно вважається, що країни, які набирають до 50 балів вважаються як такими, де рівень корупції є досить високим. На разі за 2019 р. результати за індексом сприйняття корупції не оприлюднені. Тому в табл. 3.1 представимо результати «Індексу сприйняття корупції» за 2016-2018 рр.

Таблиця 3.1 – Рейтинг окремих країн за «Індексом сприйняття корупції» у 2016-2019 [16]

Країна	2016 р.		2017 р.		2018 р.	
	місце	кількість балів	місце	кількість балів	місце	кількість балів
Данія	1	90	2	88	1	88
Фінляндія	3	89	3	85	3	85
Швейцарія	5	86	3	85	3	85
Нідерланди	8	83	8	82	8	82
Канада	8	82	9	82	9	81
Німеччина	14	81	12	81	11	80
Великобританія	10	81	8	82	11	80
Франція	23	69	23	70	21	72
США	18	74	16	75	22	71
Польща	43	62	36	60	36	60
Литва	38	59	38	59	38	59
Латвія	36	57	40	58	41	58
Грузія	48	57	46	56	41	58
Білорусія	79	40	68	44	70	44
Україна	131	32	130	31	120	32
Казахстан	131	29	122	31	124	31
Киргизстан	134	28	135	29	232	29
Росія	131	29	135	29	138	28

Аналіз «Індексу сприйняття корупції» показав, що Україна належить до тієї категорії держав, де рівень корупції є доволі високим. Наша країна у 2018 р. розмістилась на 120 позиції з 180 та поступається усім країнам ЄС, куди невпинно рухається Україна, а також усім країнам колишнього СНД, крім Росії, Киргизстану та Казахстану. Зазначене підтверджує вагому проблему корупції, яка поширюється на всі сфери економіки України. Досить мало ймовірно, щоб впливовий іноземний інвестор вклав кошти у підприємства держави, де процвітає корупція та олігархічний лад.

Підсумовуючи вищезазначене можемо констатувати, що процеси приватизації мають низку проблем, які вимагають нагального вирішення. Українська економіка потребує залучення інвестицій та переходу на якісно новий рівень розвитку. Саме здійснення ефективної приватизації повинно стати генератором щодо позитивних змін. Україна має ще великий потенціал щодо приватизації значної кількості об'єктів. Лише для забезпечення ефективної приватизації потрібно вирішити ряд нагальних проблем. Основні з них криються в поширенні корупційної складової при процесах приватизації, слабкий рівень громадської підтримки, відсутність стратегії проведення таких операцій, а також лобіювання окремих груп інтересів.

З урахування наявності численної кількості проблем у процесах приватизації далі важливо запропонувати шляхи їх вирішення.

3.2 Шляхи удосконалення приватизаційних процесів в Україні

Наявна соціально-економічна напружена ситуація в Україні вимагає кардинальних кроків спрямованих на позитивні економічні перетворення. Основним інструментом щодо забезпечення планомірного економічного процвітання в Україні залишається проведення приватизації. У даному питанні наша держава має великий потенціал, так як існує значна частка державних підприємств, які приносять лише збитки та отримують дотації з Державного

бюджету України. Щоб наша держава змогла отримати максимуму користі з приватизації важливо вирішити існуючі її проблеми та підвищити загалом їх ефективність.

Перша вагома проблема, яку слід вирішити полягає у зменшенні рівня корупції. Вирішивши це питання зрости інтерес особливо іноземних інвесторів, які зможуть влити значні фінансові інвестиції в економіку країни. Яскравим прикладом є приватизація Криворізького металургійного заводу, коли держава від цього процесу отримала додаткові 4,8 млрд. дол. США. Придбала цей завод іноземна компанія «ArcelorMittal» і за весь вклала безпосередньо у підприємство більше 50 млн. грн. для модернізації виробництва. Як результат підприємство перетворилося з колись відсталого та одне з передових та конкурентоспроможних підприємств по виробництву арматури і іншої металевої продукції. Завдяки цьому лише у 2018 р. чистий прибуток компанії склав 9,5 млрд. грн., відповідно від таких прибутків виграє і держава та суспільство в цілому. Оскільки зростають податкові надходження, зменшується рівень безробіття, покращується благоустрій громади [20].

Для вирішення проблеми відсутності підтримки приватизаційних процесів в суспільстві. Потрібно забезпечити високий рівень інформаційної прозорості приватизації та розробити програму, яка буде представлена всьому суспільству. В цій програмі пропонуємо навести короткі аргументи на користь приватизації та графічно на конкретних прикладах показати, який ефект вона принесе суспільству і економіці країни загалом. До цього ж часу все відбувалося досить закрито, відповідно громадяни протестують й не бажають проведенні приватизації. Оскільки звикли, що державні підприємства за безцінь отримують найбагатші люди країни, а посадовці збагачуються за рахунок корупційних схем. Цю практику потрібно викоринити, без цього неможливе забезпечення ефективного проведення приватизації.

По-третє, кожен об'єкт, який підлягає приватизації повинен бути перевірений та підготовлений відповідним чином до продажу приватному інвестору. На кожен такий об'єкт важливо розробити комплексну програму, яка

міститиме інформацію про стан основних засобів, загальну площу виробничих площ тощо. Ця інформація потрібна, щоб кожен інвестор чітко розумів, що йому пропонують. У разі приватизації занедбаних державних підприємств можливий варіант надання пільг з боку держави на період окупності вкладених інвестицій інвестором. Зокрема, до таких пільг можна віднести зменшення податкового навантаження, безвідсоткове кредитування, податковий кредит для оновлення основних засобів тощо. Головне, щоб при цьому всі такі заходи мали економічне підґрунття. Тобто держава надає пільги приватизованому підприємству на 2 роки з тією метою, що через цей період часу воно стане прибутковим і завдяки подальшим податковим платежам зможе повністю окупити такі кроки української влади.

Україна з своїми державними об'єктами, які мають низький рівень інвестиційної привабливості опинилася у такій, що потрібно всіляко мотивувати інвесторів до вкладення своїх коштів й піднімати в їх очах рейтинг нашої держави.

В міжнародній практиці проведення приватизаційних процесів поширення набув такий термін як «due diligence» (з англ. юридична експертиза). Доречно його механізми впровадити та законодавчо закріпити й в Україні. Цей механізм передбачає здійснення комплексу юридичних процедур спрямованих на перевірку об'єкта приватизації. Його здійснення зумовлене потребою формування уявлення інвестора та максимального інформаційного забезпечення про стан об'єкта приватизації.

До процедур due diligence слід віднести наступні кроки:

- детальна перевірка об'єкта приватизації, його основних засобів;
- оцінка інвестиційної привабливості об'єкта приватизації та визначення його подальших перспектив;
- складання SWOT-аналізу об'єкта приватизації;
- комплексна оцінку та аналіз фінансового стану об'єкта приватизації;
- дослідження діяльності об'єкта приватизації та можливих ризиків, пов'язаних з його діяльністю.

Впровадження цього механізму необхідне для заохочення інтересів щодо придбання об'єкту приватизації. В Україні даний механізм, а саме *due diligence*, взагалі відсутній в законодавчій термінології. Водночас, як показує світова практика він став невід'ємним елементом забезпечення ефективності приватизаційних процесів.

Враховуючи вищенаведене на рис. 3.2 наведемо шляхи удосконалення приватизаційних процесів в Україні.

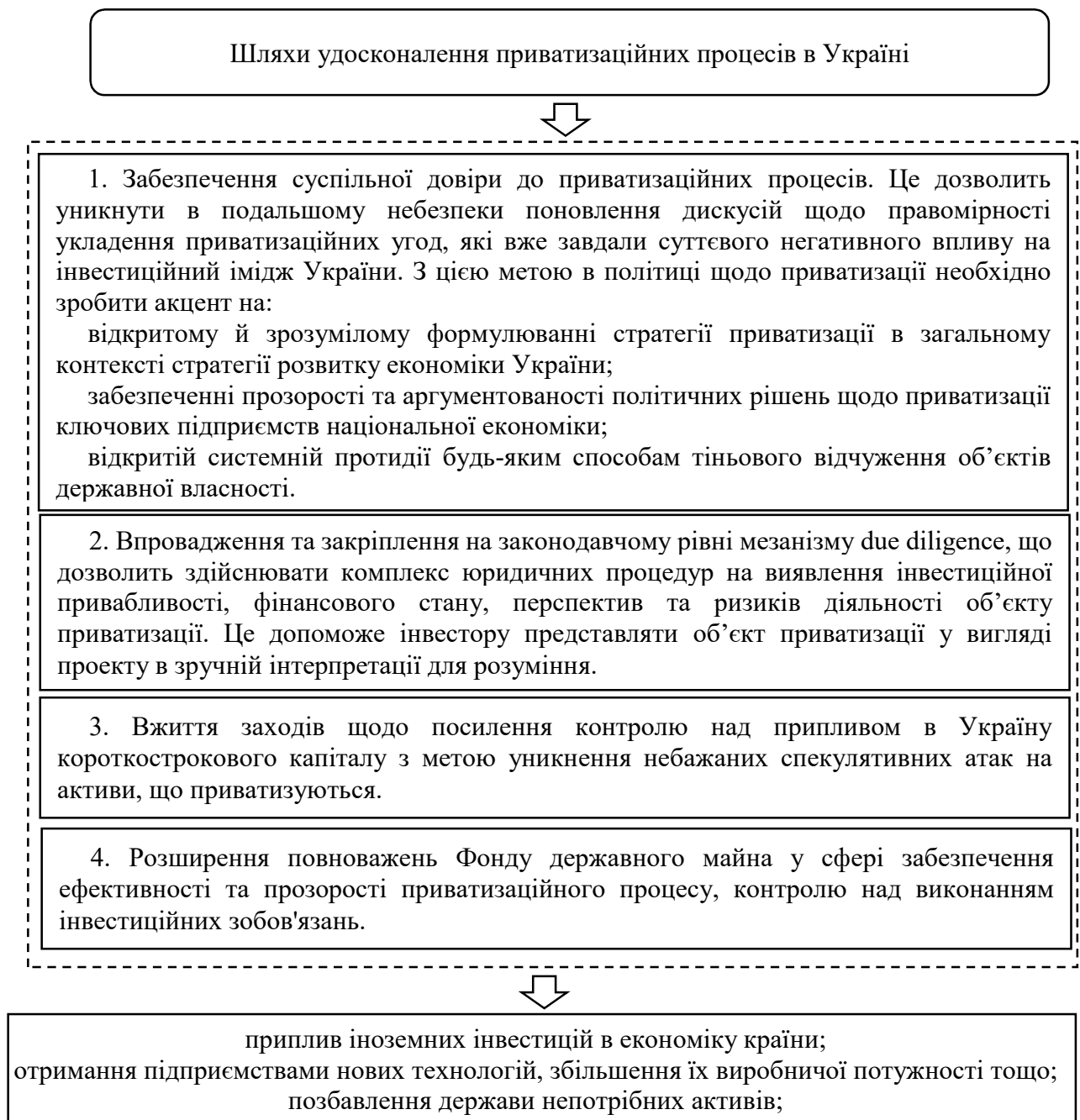

Рисунок 3.2 – Шляхи удосконалення приватизаційних процесів в Україні

[розроблено на основі 11, 19-20]

Реалізація запропонованих заходів дозволить прискорити зростання економіки України, протидіяти корупції та зловживанню окремих посадових осіб щодо використання не за цільовим призначенням державного майна. Для забезпечення високої ефективності приватизаційних процесів з боку української влади потрібно багато, що зробити. Головне криється у вирішенні проблеми корупції, яка стосується усіх сфер господарювання національної економіки.

Доцільно скориставшись учасними прийомами економіко-математичного моделювання здійснити прогнозування показників розвитку приватизаційних процесів в Україні. Зокрема, спрогнозувати можливі надходження у майбутньому від приватизації, а також кількість приватизованих об'єктів. Для цього скористаємося даними наведеними у п.п. 2.2 даної кваліфікаційної роботи.

У якості основних інструментів прогнозування використовуємо інструменти побудови тренду за допомогою MS Excel. Спочатку на рис. 3.3 здійснюємо прогнозування надходжень до Державного бюджету України від приватизації на наступні роки.

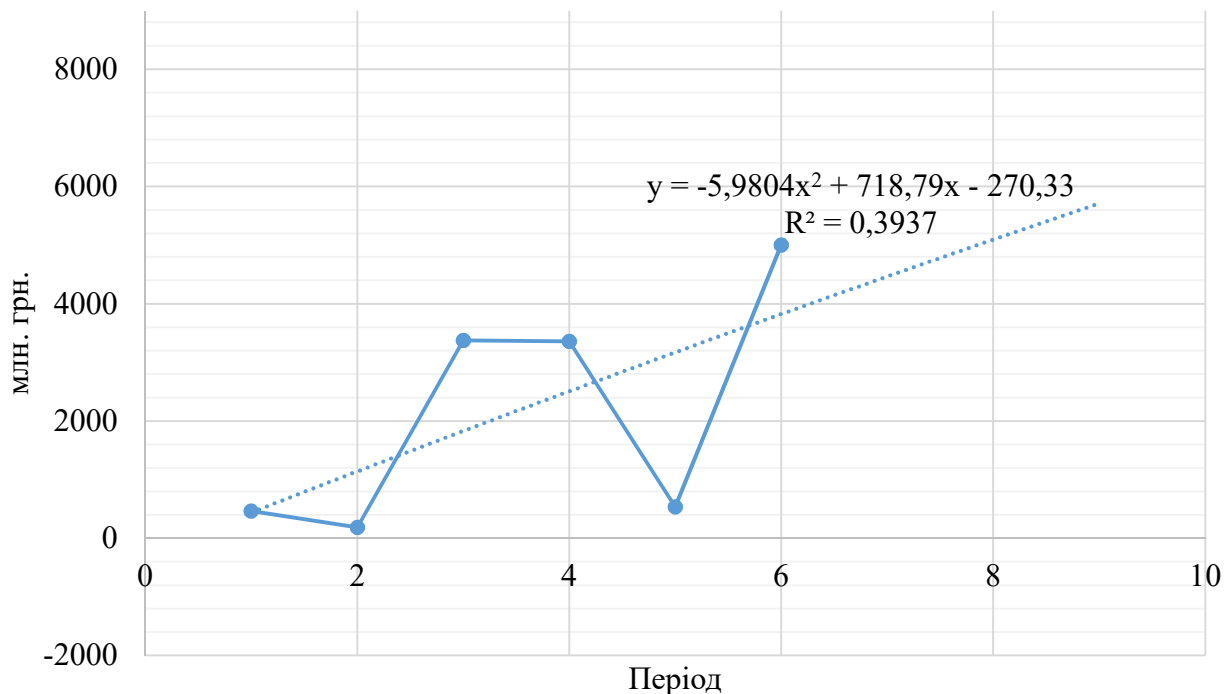

Рисунок 3.3 – Прогнозування надходжень до Державного бюджету України від приватизації, млн. грн.

Як бачимо, коефіцієнт детермінації складає майже 0,3937, це свідчить про те, що достовірність проведеного прогнозування складає всього 40 %. Це зумовлено високим рівнем невизначеності зовнішнього середовища та приватизаційних процесів. Крім того, подальші перспективи приватизаційних процесів в значній мірі залежать від дій уряду в даній сфері. Тому існує ризик несправдження прогнозних значень.

На рис. 3.4 відобразимо прогнозування кількості приватизованих об'єктів в Україні на наступні періоди.

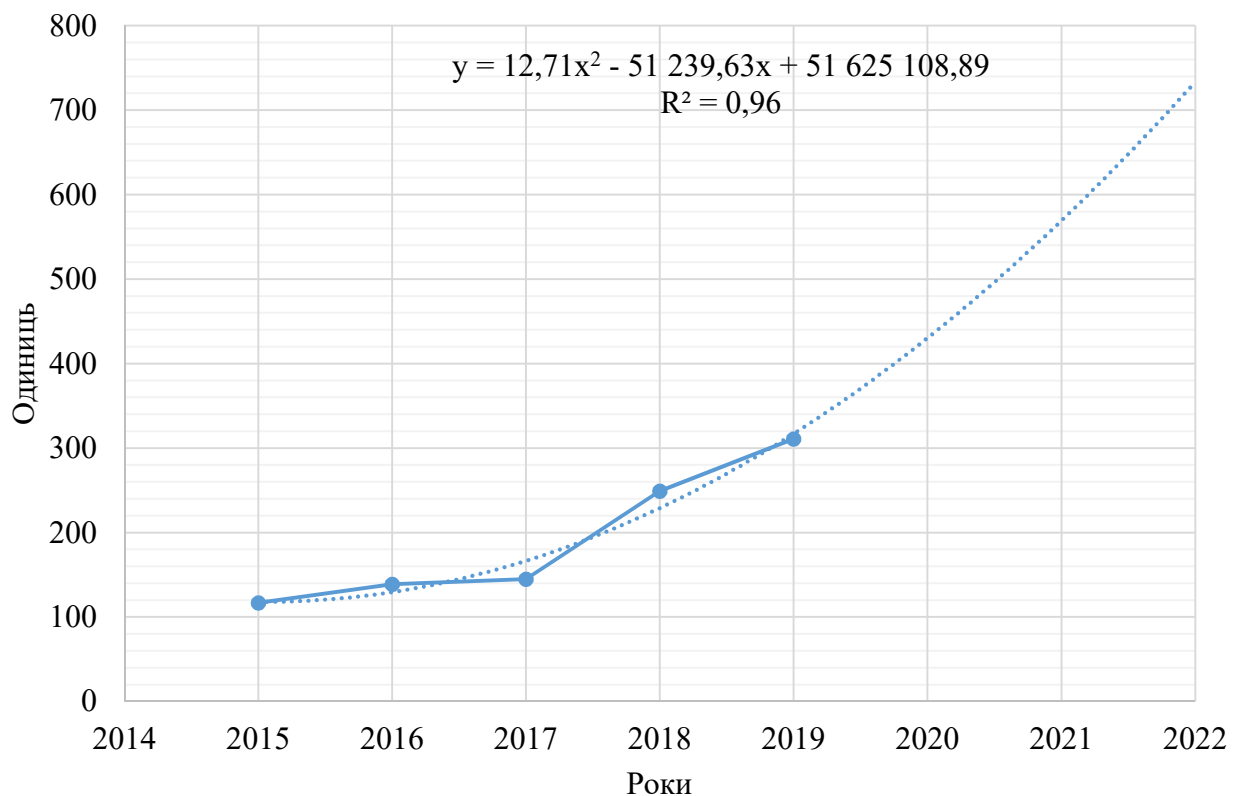

Рисунок 3.4 – Прогнозування кількості приватизованих об'єктів в Україні, одиниць

Побудова лінії тренду показує, що у подальші роки кількість приватизованих об'єктів повинна стрімко зростати. Поштовхом до цього може послужити впровадження наданих нами рекомендацій. Для узагальнення результатів прогнозування у табл. 3.2 відобразимо результати прогнозування приватизаційних процесів в Україні.

Таблиця 3.2 – Результати прогнозування приватизаційних процесів в Україні на 2020-2022 рр.

Показник	Рівняння тренду	Значення коефіцієнта детермінації	Прогнозоване значення за роками:		
			2020 р.	2021 р.	2022 р.
Надходження до державного бюджету України від приватизації, млн. грн.	$y = -5,98x^2 + 718,8x - 270,3$	$R^2 = 0,40$	4480	5100	5750
Кількість приватизованих об'єктів, одиниць	$y = 12,71x^2 - 51239,6x + 51625108,9$	$R^2 = 0,96$	430	570	730

Вищенаведені результати показують позитивні зміни у подальші роки щодо збільшення кількості приватизованих об'єктів, а також наповнення Державного бюджету. Між економічним розвитком країни та приватизаційними процесам існує прямий зв'язок. Тому в нашій державі з метою припливу інвестицій важливо забезпечити здійснення ефективної приватизації [25].

Таким чином, сучасний стан приватизаційних процесів в Україні є недосконалим та вимагає кардинального реформування з метою припливу інвестицій у економіку нашої держави. Запропоновано ряд заходів спрямованих на усунення виявлених проблем та удосконалення приватизаційних процесів, а саме: викоринити корупцію, проводити активні інформаційну роботу з суспільством щодо необхідності приватизації, формування чесних та справедливих умов приватизації, впровадження механізму due diligence тощо. Впровадження комплексу зазначених заходів дозволить забезпечити більш ефективну приватизаційну політику і як результат збільшити приплив іноземних інвестицій, покращити економіку країни та її громадян.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження на тему: «Приватизація в Україні: проблеми, шляхи їх вирішення» можна зробити наступні висновки:

1. Досліджено поняття приватизації та передумови її виникнення. З'ясовано, що сучасною рисою ринкової економіки, яка поширюється по всьому світі, є приватизація. Під приватизацією слід розуміти процес зміни державної власності на приватну чи колективну. Вона є необхідною для проведення структурних перетворень в економіці, залучення інвестицій, у тому числі й іноземних, підвищення ефективності виробництва, прискоренню науково-технічного прогресу. Основними елементами приватизації є об'єкт та суб'єкт. У якості першого виступає рухоме чи нерухоме майно державної власності. Суб'єктом є держава чи уповноважений на це орган та приватний інвестор.

2. Розглянуто законодавчі акти, що регулюють процеси приватизації в Україні. Встановлено, що загалом виділяють 3 рівні регулювання приватизаційних процесів. Більшість з них відносяться не лише до приватизаційних процесів, але зачіпають й інші важливі державні аспекти. Вони регулюють всі процеси, які пов'язані з правом власності, розпорядженням майном тощо. В цілому нормативно-правове забезпечення приватизаційних процесів в Україні є повноцінними та представлене великою кількістю різноманітних законів, кодексів, рекомендацій тощо.

3. Визначено особливості української приватизації. Встановлено, що приватизація є українським феноменом для суспільства. Вона триває з самого періоду проголошення незалежності України. Попри свою тривалу історію вона має безліч проблем, які супроводжуються тіньовими схемами приватизації, корупційними скандалами, здешевленням державного майна тощо. На сьогодні приватизація відбувається двох видів: мала та велика. Малій приватизації підлягають об'єкти, вартість яких не перевищує 250 млн. грн., якщо вартість перевищує цю суму, то такі об'єкти відносяться до великої приватизації.

3. Проаналізовано тенденції приватизації в Україні. З'ясовано, що процеси приватизації в Україні невеликими темпами, але розвиваються. За 2015-2019 рр. було збільшено кількість об'єктів приватизації з 117 до 311 одиниць. Водночас ці цифри є доволі низькими, до того ж відсутні об'єкти великої приватизації, у яких відбулася зміна державної власності. В Україні існує низка проблем, які гальмують процеси приватизації та знижують її ефективність. Нашій державі з метою покращення економічної ситуації вкрай необхідно стимулювати приватизацію, лібералізувати правове поле, зменшити рівень корупційної складової. При цьому важливо не просто приватизувати об'єкти державної власності, але й забезпечити високу ефективність цих процесів. Цього можна домогтися слідуванню найкращого зарубіжного досвіду.

4. Проведено аналіз іноземного досвіду приватизації, який показав, що приватизація має вагомий вплив на національну економіку країни. Для всіх держав світу характерним є те, що велика приватизація приносить більшу користь економіці, а ніж мала. До того ж тривала приватизація, як показує досвід Польщі, Угорщини та Словенії є більш ефективною. Вона хоч відбувається у більш тривалі терміни, але є добре підготовленою та виключає усі можливі ризики її невдачі. Для успішної приватизації важливо вивчати найкращий досвід іноземних держав, особливо це стосується держав, які мають середній рівень доходу. Так, як вони у цьому питанні є найбільш навчені та ефективні. При цьому не можна сліпо копіювати чужі напрацювання, оскільки не завжди одні елементи політики приватизації будуть однаково ефективні для двох різних країн. Тому іноземний досвід повинне послужити основою для формування власного позитивного досвіду приватизаційних процесів.

5. Виявлено проблеми процесів приватизації в Україні. Встановлено, що процеси приватизації мають низку проблем, які вимагають нагального вирішення. Українська економіка потребує залучення інвестицій та переходу на якісно новий рівень розвитку. Саме здійснення ефективної приватизації повинно стати генератором щодо позитивних змін. Україна має ще великий потенціал щодо приватизації значної кількості об'єктів. Лише для забезпечення ефективної

приватизації потрібно вирішити ряд нагальних проблем. Основні з них криються в поширенні корупційної складової при процесах приватизації, слабкий рівень громадської підтримки, відсутність стратегії проведення таких операцій, а також лобіювання окремих груп інтересів.

6. Запропонувати шляхи удосконалення приватизаційних процесів в Україні. Сучасний стан приватизаційних процесів в Україні є недосконалим та вимагає кардинального реформування з метою припливу інвестицій у економіку нашої держави. Запропоновано ряд заходів спрямованих на усунення виявлених проблем та удосконалення приватизаційних процесів, а саме: викоринити корупцію, проводити активні інформаційну роботу з суспільством щодо необхідності приватизації, формування чесних та справедливих умов приватизації, впровадження механізму *due diligence* тощо. Впровадження комплексу зазначених заходів дозволить забезпечити більш ефективну приватизаційну політику і як результат збільшити приплив іноземних інвестицій, покращити економіку країни та її громадян.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Господарський кодекс України в редакції від 02.04.2020 № 436-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Конституція України: Закон України в редакції від 01.01.2020 № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
3. Про особливості приватизації пакета акцій, що належить державі в статутному фонді ВАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча»: Закон України від 02.11.2000 №2085-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2085-14>
4. Про особливості приватизації підприємств Державної акціонерної компанії «Укррудпром»: Закон України від 09.04.2004 №1677-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1677-15>
5. Про приватизаційні папери: Закон України від 06.03.92 №2173-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-12>
6. Про приватизацію державного житлового фонду: Закон України від 19.06.92 №2482-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2482-12>
7. Про приватизацію державного і комунального майна: Закон України в редакції від 02.04.2020 № 2269-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2269-19>
8. Про управління об'єктами державної власності: Закон України в редакції від 27.02.2020 № 185-V / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16>
9. Про Фонд державного майна України: Закон України в редакції від 01.02.2020 № 4107-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4107-17>
10. Цивільний кодекс України в редакції від 23.05.2020 № 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

11. Аналітична довідка про роботу Фонду державного майна України та хід приватизації державного майна за 9 місяців 2019 року. URL: http://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/analitichna-dovidka-9-mis-2019_14337.pdf
12. Гамалій В.Ф., Кошик О.М., Легінькова Н.І. Аналіз завершального етапу приватизації в Україні: стан, проблеми, ризики. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки: зб. наук. пр.* 2015. Вип. 28. С. 29-36.
13. Герасименко Н. О. Правове регулювання приватизації державного майна: нові підходи та їх економічна доцільність. *Економіка та право. Серія : Право.* 2016. № 1. С. 72-78.
14. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua/>
15. Задорожний О. В. Мета як конститутивна ознака приватизації державного майна. *Вісник Запорізького національного університету.* Серія: Юридичні науки. 2017. № 3. С. 51-58.
16. Індекс сприйняття корупції. URL: <http://cpi.ti-ukraine.org/#/>
17. Ногінова Н. М. Приватизація в Україні: упущення, досягнення і перспективи. *Ефективна економіка.* 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_1_32
18. Пенькова К., Черніков Д. Аналіз іноземного досвіду приватизації та управління державними правами власності. Київ: Європейський інформаційно-дослідницький центр, 2015. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28829.pdf>
19. Постоева О. Г. Приватизація державних підприємств з урахуванням досвіду Аргентини як один із шляхів підвищення конкурентоспроможності економіки України. *Науковий вісник УМО. Серія: Економіка та управління.* 2017. №3. URL: <http://umo.edu.ua/ekonomika>
20. Приходько Д.О. Аналіз способів приватизації підприємств. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління.* 2018. Вип. 3. С. 97-105.
21. Снісаренко Л.Ю. Правове забезпечення приватизації об'єктів разом із земельними ділянками: проблеми та перспективи. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2017. № 3. С. 62-70.

22. Струкова В. Приватизація в Україні в контексті процесів державно-приватного партнерства. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2015. № 5. С. 122-128.
23. Україна лідирує за кількістю підприємств державної форми власності. URL: <https://konkurent.ua/publication/14844/ukrayina-lidiruye-za-kilkistyuu-pidpriyemstv-derzhavnoyi-formi-vlasnosti/>
24. Фонд державного майна України. URL: <https://privatization.gov.ua/product-category/mala-pryvatyzatsiya/>
25. Формування фінансового механізму стабілізації економіки України: звіт про НДР (заключний). / Кер. Н.А. Антонюк. Суми: СумДУ, 2014. 60 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/39378>
26. Як за допомогою приватизації збільшити інвестиції в економіку України? URL: <https://ces.org.ua/privatization-vs-investments/>
27. Биков Р.Ю. Ефективність приватизації державного майна в Україні. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=35>
28. Boutchouang Nghomsi Chanceline. Land Grabbing And Its Impact On Food Security In Sub-Saharan Africa. *SocioEconomic Challenges*. 2019. № 3(4). P.72-85. URL: [http://doi.org/10.21272/sec.3\(4\).72-85.2019](http://doi.org/10.21272/sec.3(4).72-85.2019).
29. Brown J.D., Earle, J. S. Is Privatization Working in Ukraine? New Estimates from Comprehensive Manufacturing Firm Data, 1989-2013. *SSRN Electronic Journal*. 2015. doi:10.2139/ssrn.2641200
30. Khan Md Yusuf Hossein. The Effectiveness of Entrepreneurial Activities for Economic Development: A Route to Innovation and Job Generation. *SocioEconomic Challenges*. 2018. № 2(2). P.32-40. DOI: 10.21272/sec.2(2).32-40.2018
31. Ahmed M. Ab. M.. The impact of privatization policy on the economic performance of the Establishment in Sudan (Case Study on SATA Company). *Financial Markets, Institutions and Risks*. 2019. № 3(3). P.98-112. URL: [http://doi.org/10.21272/fmir.3\(3\).98-112.2019](http://doi.org/10.21272/fmir.3(3).98-112.2019).
32. Poland seeks to boost state control of economy. URL: <https://euobserver.com/beyond-brussels/132421>
33. Vox Ukraine. URL: <https://voxukraine.org/uk/privatizuj-yakshho-zmozhesh-koli-i-shho-derzhavi-dorechno-prodavati/>
34. Wikipedia. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Приватизація>